

## سهم شیخ سعدی در اخلاق ادبیات جهان

### [Sheikh Sadi's Contribution to the Ethics of World Literature]

Dr. Mohammad Noor Alam

Professor, Department of Persian Language and Literature, University of Chittagong, Bangladesh

#### ARTICLE INFORMATION

*The Faculty Journal of Arts*  
Rajshahi University  
Special Volume-7  
ISSN: 1813-0402 (Print)

Received : 11 February 2025  
Received in revised: 16 April 2025  
Accepted: 16 March 2025  
Published: 25 October 2025

Keywords:  
Sadi, Ethics, World Literature,  
Golestan, Bustan, Influence

#### ABSTRACT

The great poet of ancient Iran, Sheikh Sadi, is universally recognized as a moralist in world literature. The light of Sadi's ethics has spread throughout world literature. The light of his moral teachings and stories that instill a sense of humanity has spread to all spheres of society. A pure heart, a pure mind, complete honesty are the essential qualities and characteristics of a human character. Sadi wanted to establish human dignity through moral stories. Sadi's stories are inspired by greater human and moral teachings. Human dignity does not depend on money, wealth, and clothing. Despite being born in the Middle Ages, known as the Dark Ages, Sadi evaluated all human societies in the world as inseparable parts of one body. He preached the message that all people are children of one man and all have the same element at their core. Sadi was the wisest person in the world during his time. Sadi's books *Golestan* and *Bustan* are important in the ethics of world literature. *Golestan* is one of the four top books "written by ancient Persian poets". The other three top books are *Shahnameh* of Ferdowsi, *Mathnavi* of Rumi and *Divan* of Hafez. Various English writers and poets have called Sadi "Shakespeare of the East". Sadi's *Golestan* is known as the most valuable treasure of world literature. It has been translated into almost all the major languages of the world. His *Bustan* also deserves an equal place. These two immortal books gained immense popularity throughout Asia at that time. His other literary works include *Karimah*, *Sahabiyya*, *Persian Poems*, *Arabic Poems*, *Ghazals*, *Kulliyat* etc. Sadi's literary works are full of praise for humanity. The main aim and purpose of this article is to analyze Sheikh Sadi's contribution to the ethics of world literature.

#### مقدمه

شیخ سعدی یکی از مردان بزرگی است که با آثار مهربانی و صلح خود در جهان، اثری فراموش نشدنی در خاطر مردم به جا گذاشته است. شیخ سعدی یکی از بزرگترین شاعران ادبیات فارسی بود. او شاعری جاودانه در ادبیات جهان است. آموزه‌های اخلاقی و سخنان انسانی او برای همه در جهان قابل قبول است. سخنان اخلاقی او به تمام جهان، از جمله آسیا، آمریکا و اروپا، راه درست را نشان داده است. او فردی است که اخلاق او توسط مردم از هر قشری، صرف نظر از دین، طبقه یا ملیت، پذیرفته و خوانده می‌شود. اثر جاودانه او، گلستان و بوستان، به بسیاری از زبان‌های جهان ترجمه و منتشر شده است. اخلاق گلستان برای اولین بار در سال ۱۷۴۷ به زبان فرانسوی ترجمه شد. گلستان و بوستان، به همراه سایر کتاب‌های او، به زبان‌های مختلفی از جمله انگلیسی، فرانسوی، آلمانی، عربی، اردو، ترکی و بنگالی در کشورهای مختلف جهان، از جمله اروپا، ترجمه می‌شوند. این شاعر انسانیت در شهر معروف سراج در ایران متولد شد. شیراز سال‌های زیادی پایتخت ایران بود. او از طریق داستان‌هایش، حاکمان را به انجام کارهای نیک تشویق و از کارهای بد برحذر می‌داشت. او خردمندترین مرد زمان خود بود. محققان مختلف انگلیسی او را شکسپیر شرق نامیده‌اند. حدود ۲۲ کتاب از سعدی شناخته شده است. از جمله آنها می‌توان به گلستان، بوستان، کریمه، صحایبه، قصاید فارسی، قصاید عربی، غزلیات، کلیات و غیره اشاره کرد. در این مقاله معرفی مختصر شیخ سعدی، ویژگی‌های اخلاق سعدی، سهم شیخ سعدی در اخلاق ادبیات جهان و نگاهی به شهرت و نفوذ سعدی در جهان مورد بحث قرار شد.

### معرفی مختصر شیخ سعدی

شیخ سعدی یکی از معدود شاعران و نویسندگانی است که می‌توان نام او را در نگارش اخلاق یا ادبیات اخلاقی در ادبیات فارسی ذکر کرد. او سخنوری چیره‌دست بود. نام کامل او مشرف الدین بن مصلح الدین عبدالله سعدی شیرازی است. پس از فردوسی، او آسمان زیبای ادبیات فارسی را با نور خود روشن کرد. او نه تنها یکی از بهترین سخنوران ایران، بلکه جهان است. سعدی در اوایل قرن هفتم هجری قمری (۱۱۸۴ میلادی)<sup>۱</sup> در شهر معروف شیراز در ایران متولد شد. او ۱۲۰ سال زندگی کرد<sup>۲</sup> و در سال ۱۲۹۲ درگذشت<sup>۳</sup>. او عضوی از یک خانواده علمی بود. پدرش کارمند دربار سلجوقیان بود. زندگی طولانی سعدی را می‌توان عمدتاً به سه بخش تقسیم کرد. سعدی ۳۰ سال از عمر طولانی خود را در مطالعه، ۳۰ سال را در سفر و شعر، ۳۰ سال را در تفکر و عبادت، و در تنظیم و تکمیل آثار خود، و ۱۲ سال آخر را در آموزش و تبلیغ تصوف گذراند<sup>۴</sup>. او تا سن ۳۰ سالگی در شاخه‌های مختلف علوم اسلامی، از جمله تفسیر، حدیث، فقه، ادبیات، فلسفه و تصوف، دانش اندوخته بود. او نه تنها به کسب دانش آکادمیک پرداخت، بلکه علاقه‌ی زیادی به کسب دانش معنوی نیز داشت.

سال‌های ۱۲۲۶ تا ۱۲۵۶ (به دلیل ترس از آزار و اذیت مغول‌ها) سفر طولانی زندگی سعدی بود. در این مدت، او از حجاز حرکت کرد و پیاده به روم برای حج رفت. او ۱۴ بار حج را به پایان رساند<sup>۵</sup>. سعدی سفر خود را در سال ۱۲۲۶ آغاز کرد و در سال ۱۲۵۶ آن را به پایان رساند. سپس با تجربه‌ای گسترده از دانش نهادی و عملی به شیراز بازگشت. در طول سفرهایش، با مردم از همه طبقات معاشرت می‌کرد. در نتیجه، از تمدن‌ها و فرهنگ‌های ملل مختلف آگاه شد<sup>۶</sup>. سعدی به مدت ۳۰ سال طولانی به کشورهای مختلف جهان سفر کرد و تجربه عملی در مورد زندگی و جهان کسب کرد. او بقیه عمر خود را صرف تمرین تصوف، آموزه‌های دینی و نوشتن کتاب کرد. کشورهایی که او به آنها سفر کرد شامل تمام ایران، عراق، شام، حجاز، قاره آسیا، عربستان، سوریه، مصر، اورشلیم، ارمنستان، ترکستان، فیلیپین، حبس، یمن، شام، کشورهای مختلف آفریقا، هندوستان، غزنه، ترکستان، آذربایجان، اورشلیم و آفریقای جنوبی و غیره بود. در نتیجه این سفر طولانی، او به ۱۸ زبان دنیا تسلط یافت<sup>۷</sup>.

### ویژگی‌های اخلاق سعدی

سعدی اولین کسی بود که با موفقیت عواطف و احساسات قلبی را از طریق غزل بیان کرد. او با استفاده از زبان ساده و سراسرست و مطابق با ایدئولوژی و محتوای غزل، زیبایی غزل را دو چندان کرد. به همین دلیل، سعدی را امام غزل می‌نامند<sup>۸</sup>. او شاعری جهانگرد بود؛ سرما و گرمای روزگار را چشید؛ و تجربیات خود را با زبانی زیبا و شیرین برای دیگران بیان کرد. او از توصیفات خود در نثر یا نظم از طریق مثال‌ها و وقایع جذاب استفاده می‌کرد. او بیشترین شهرت را به عنوان شاعری شوخ و بذله‌گو به دست آورد. در نتیجه، او توانست به راحتی خوانندگان را جذب کند. او هرگز نصیحت مستقیم نمی‌کرد و از کسی نمی‌خواست نصیحت شود. او با داستان‌سرایی، مطلب آموزنده را روشن می‌کرد. در نتیجه، ذهن خواننده به راحتی تحت تأثیر آن قرار می‌گرفت. همه این نوشته‌های او معمولاً در گلستان، بوستان و پندنامه یافت می‌شود. هیچ یکنواختی در آنها وجود ندارد. در نتیجه، خواننده خسته نمی‌شود. به گفته او، نشان دادن دلسوزی برای مردم با صرف نظر کردن از منافع شخصی، فضیلت واقعی است. سبک نگارش زیبا، توصیفات ساده و توانایی شگفت‌انگیز او در تداعی تشبیهات، او را محبوب کرده است<sup>۹</sup>.

در اخلاق خود، به جای ستایش و مدح، پند و اندرز می‌داد. گاهی از امور معنوی به زیبایی استفاده می‌کرد. زبان ساده و سراسر سعدی، با بهره‌گیری از ایده‌ها و مضامین نو، تحولی در سرودن قصاید ایجاد کرد؛ تحولی که در زمان خود کم‌نظیر و بی‌نظیر بود. وقتی قصاید سنتی و قدیمی از بین رفته بودند، قصاید سعدی این خلأ را پر کرد. او از طریق اخلاق خود، چاپلوسان را سرزنش می‌کرد. او مردم را تشویق و ترغیب می‌کرد تا به ندای مظلومان پاسخ دهند، مهربان باشند، از فقرا و نیازمندان پذیرایی کنند، از خدا بترسند، برای آخرت توشه جمع کنند و غیره تا به شهرت نیک دست یابند.

بزرگترین ویژگی اخلاق سعدی، روشنی زبان است. در سبک خاص سخن او، زبانی شیرین وجود دارد. زبان و سبک او ساده، پویا و کاملاً مطابق با معیارهای فصاحت و بلاغت (پاکی زبان و فصاحت) سروده شده است.<sup>۱۰</sup> او گرایش شدیدی به شاعران سبک خراسانی داشت. او در استفاده از زبان ساده توانمند بود. از فنون ادبی در حد اعتدال استفاده می‌کرد. او همیشه جایگاه و منزلت مخاطب را در نظر داشت. به دلیل ماهیت هنری اشعارش و سادگی و روانی زبانش، او را معلم روش‌های ساده و روان می‌دانند.<sup>۱۱</sup>

سعدی خود را از ریاکاری دنیوی که در شعر فارسی در قرن‌های ششم و هفتم رایج بود، دور نگه داشت. یکی از ویژگی‌های خاص کلام او چابکی، جسارت و عظمت آن است. در نتیجه، او می‌توانست واقع‌بینانه صحبت کند. او در دوران قدرتمند مغول، هیچ آرزویی برای کسب قدرت یا تحقق آرزوهای خود نداشت. این شاعر بزرگ، واقعیت را بدون هیچ ترس و حجابی در نثر و نظم توصیف می‌کرد. هیچ کس دیگری مانند او با زبانی چنین واضح سخن نمی‌گفت. مهارت و تخصص سعدی در ادبیات فارسی به حدی بود که می‌توانست به راحتی و بدون زحمت هر نوع تجربه‌ای را در قالب شعر بیان کند. اخلاق بوستان او نمونه‌ای عالی از این امر است. این اخلاق، شعری آموزشی است. در شعر «بوستان»، هنر سعدی هرگز به نابودی سادگی و بی‌تکلفی منجر نشد.<sup>۱۲</sup>

وقتی سعدی تحصیلات خود را در مدرسه نظامیه به پایان رساند؛ او در ادبیات، فلسفه، دین و اخلاق دانش برجسته‌ای کسب کرد؛ سپس حادثه‌ای هولناک در بغداد رخ داد. سپس هلاکو خان با لشکری تاتار به بغداد حمله کرد و قتل عام‌های بی‌رحمانه‌ای به راه انداخت. قتل عام در بغداد به حدی بود که تنها در عرض دو یا سه روز، این شهر به کوره آدم‌سوزی بزرگی تبدیل شد. سعدی از این قتل عام وحشیانه شوکه شد و در غم و اندوه تصمیم گرفت بغداد را ترک کند و به وطن خود بازگردد. در آن زمان، مغول‌ها نیز به ایران ظلم می‌کردند. بنابراین، به جای بازگشت به وطن، عراق را ترک کرد تا به کشورهای مختلف سفر کند.

### سهم شیخ سعدی در اخلاق ادبیات جهان

«مسئولیت دادن به فرد بی‌کفایت، نهایت بی‌مسئولیتی است»، «سگ سپاسگزار بهتر از فرد ناسپاس است»، «دروغگو حافظه بهتری دارد»، «جوآنمرد کسی است که حقیقت را می‌پرستد»، «تدبیر بهتر و مؤثرتر از زور است» - شیخ سعدی پدر اینطور بسیار سخنان اخلاقی است. در ادبیات فارسی ضرب‌المثلی وجود دارد - «اگر بقیه ادبیات از جهان پاک شود به جز آثار ادبی هفت شاعر، ادبیات فارسی همچنان زنده خواهد ماند». این هفت شاعر عبارتند از مولوی، فردوسی، حافظ، نظامی، سعدی، رودکی و جامی می‌باشند.<sup>۱۳</sup>

### نگاهی به شهرت و نفوذ سعدی در جهان<sup>۱۴</sup>

اسماعیل آذر در کتاب «ادبیات ایران در ادبیات جهان» در بخشی با عنوان «سعدی در قلمرو جهان» می‌نویسد: در سال ۱۶۳۶ هـ ش نخستین بار گزیده‌ای از گلستان سعدی را در پاریس ترجمه کرد و منتشر نمود. بوسیله این ترجمه

فرانسویان قبل از هر شاعر دیگری با سعدی آشنا شدند. پس از ۶۸ سال ترجمه گلستان آقای «گالان» هزار و یکشب را ترجمه کرد و آقای «اندره دوریه» پس از ترجمه گلستان سعدی قرآن مجید را ترجمه نمود. بعد از این در اروپا و به ویژه در فرانسه اهمیت و شهرت سعدی ترقی یافت. در آلمان آقایان «فریدریش آکس باخ» و «آدام اولفاریوس» در سال ۱۶۵۴ برای ترجمه آثار سعدی تلاش کردند.

آقای «استفن سولیوان» گزیده‌ای از «گلستان» را ترجمه نمود و در اختیار انگلیسی زبانان قرار داد و آقای «ژانتیوس» متن فارسی را با ترجمه لاتین منتشر کرد. در کنار ترجمه‌های مذکور، آقای «دوئیسبرگ» ترجمه هلندی آن را نیز منتشر کرد. اما باید دانست که آثار سعدی در قرون ۱۸ و ۱۹ به اوج رسید و در کمال شهرت خود واقع شد. در انگلیس، آقای «آدیسون» اولین خاورشناسی بود که مقاله‌ای به نام «تمثیل فارسی قطره آبی که به مروراید مبدل شد» نوشت. در سال ۱۷۷۴ سه خاورشناس آثاری در مورد "سعدی" منتشر کردند که شهرت او را بیشتر کرد. توسط «آبه بلانشه» نخست «افسانه‌های اخلاقی و داستان‌های شرقی»، توسط «استفن سولیوان» دوم «تمثیل‌های منتخب از گلستان یا بستری از گل‌ها» و سرانجام اثر آقای «سر ویلیام جونز» «اشعاری متضمن ترجمه‌هایی از زبان‌های آسیایی» در سال ۱۷۸۹ «آبه گودن» «گلستان» سعدی را برای سومین بار در فرانسه ترجمه و منتشر کرد. ترجمه آقای «تانکوانی» نیز یکی از ترجمه‌های مشهور بود؛ زیرا وی در سال ۱۸۰۷ با ژنرال «گاردان سمله» ترجمه‌ای جامع از «گلستان» ارائه کرد که نسبت به ترجمه‌های قبلی دقت مترجمی داشت. شاعر و مترجم آقای «آندره شنیه» قصد داشت «گلستان» را ترجمه کند ولی به دلیل مشکلات سیاسی کشته شد.

در آغاز قرن نوزدهم، نویسنده‌ای به نام «پواسن دولاشابوسی‌یر» نمایشنامه‌ای به نام «گلستان» یا «محلل سمرقند» نوشت. این نمایش در سه پرده بود و لحنی طنز داشت. این نمایشنامه متأثر از «گلستان» سعدی است و حاوی این ایده است که «پواسن» گاهی مستقیماً ترجمه نمود. شخصیت اول این نمایشنامه «گلستان» نام دارد و این «گلستان» با نام سعدی توصیف و تمجید شده است. این نمایش بر ذهن و زبان نویسندگان و شاعران بعدی تأثیر گذاشت و توجه عاشقان رمانتیک را به خود جلب کرد. ویکتور هوگو؛ رهبر رمانتیک‌های فرانسوی - از اولین شخصیت‌هایی بود که تحت تأثیر سعدی و دیگر شاعران و نویسندگان شرق به ویژه ایران کتاب «شرفیات» خود را نوشت.

«هوگو» اگرچه فارسی نمی دانست، اما دوستانی چون «ژول مول» و «ارنست فوئینه» داشت که از تجربیات و اطلاعات آنها استفاده کردند و از آنها بهره بردند. پس از هوگو، «آلفرد دو موسه» تحت تأثیر سعدی یکی از بهترین آثار خود را به نام «سرگذشت سار سفید» نوشت و در سال ۱۸۵۳ منتشر کرد. در قرن نوزدهم آقایان «آلفرد دو موسه»، «ویکتور هوگو» و «دبورد و المور» سعی می کردند در رمانتیک‌هایشان در توصیف داستان‌ها و حکایات شرقی خود نقل کند و از عاشقانه‌های عاشقانه اجتناب نمی کردند.

«لوکنت دولیل» با توجه به «گلستان» و «بوستان» سعدی قطعه‌ای با نام «گل‌های اصفهان» نوشت. در پایان قرن نوزدهم یعنی زمان رمانتیک‌های اروپایی، شاعران و نویسندگان عقل خود را از دست دادند. انسجامی که لازمه کار بود، کم و بیش از هم پاشیده و هرکس راه خودش را رفته است. یکی از آنها «اوژن مانوئل» بود که در نیمه دوم قرن نوزدهم، یعنی سال ۱۸۸۸ داستان‌هایی را با نام «شعرهای خانه و مدرسه» نوشت. مانوئل در داستان‌های فوق به وضوح و مشخص از «سعدی» یاد می کرد و سیر کار او نشان می دهد که او به شدت تحت تأثیر سعدی است.

«آندره بلسور» نویسنده و شاعر دیگری است، هرچند نه چندان شناخته شده، که چکیده اندیشه‌های سعدی در کتاب «گلستان» را برگرفته و مطالب اجتماعی و انتقادی خود را بر آن بنا نهاده است. «مریم هری» شاعر دیگری است که به شیراز سفر کرد و مطالب نوشته شده بر سنگ قبر سعدی عمیقاً تحت تأثیر قرار گرفت. همچنین، پرنس بیسکو، شاهزاده رومانیایی که در فرانسه بزرگ شده بود، با شور و شوق به ایران سفر کرد، به اصفهان رفت و تحت تأثیر جذابیت‌های ایران قرار گرفت. شاعر دیگری که عمیقاً تحت تأثیر سعدی قرار گرفت و می‌خواست بتواند گلستان دیگری مانند او خلق کند، «کنتس دونوآی» بود. او نیز اهل رومانی بود و در کتابی به نام «شگفت‌زدگی‌ها» که در سال ۱۹۰۷ در پاریس منتشر شد، درباره سعدی بحث کرد و درباره او و آثارش چنان سخن گفت که گویی روحش با او درآمیخته است. او تخیل و واقعیت را در هم آمیخت و توانست تکنیک‌های «گلستان» سعدی را با کلمات خود ترکیب کرد.

«موریس بارس»، نویسنده مشهور عصر حاضر، نیز مورد سعدی تحقیق کرد. او از کودکی در «گلستان» سعدی بزرگ شد، به طوری که به گفته خودش، تمام آسیا را «تنفس» می‌کرد (... من هنوز گل سرخ را خیلی دوست دارم، چون از شیراز می‌آیند) و توانست بر نویسندگانی مانند «هانری دو مونترلان» و «برادران تارو» تأثیر بگذارد و ارتباط فکری آنها را با سعدی برقرار کند. «موریس بارس» همچنین رهبر «اتحادیه وطن‌پرستان فرانسه» بود که در ارتباط با ماجرای دریفوس، با ماجرای دریفوس با رهبر «اتحادیه طرفداران حقوق بشر» که «امیل زولا» بود، درگیر تعارضاتی شدند. البته روند آن بر بسیاری از مکاتب ادبی قرن بیستم تأثیر گذاشت. یکی دیگر از شاعران و نویسندگانی که تحت تأثیر سعدی قرار گرفت، «لئون گی یو دوسه» است.

او در آثار خود متعددی از ایرانیان نام می‌برد که خود نشان دهنده تأثیر اندیشه ایرانی بر شاعر است. لئون تقریباً نیم قرن شعر و داستان سرود که همگی از نام و نوشته‌های سعدی استفاده می‌کنند. آثار او به شرح زیر است: «گلستان سعدی» که در سال ۱۹۵۹ منتشر شد و شامل داستان‌هایی بود که توسط «سعدی» یا دیگر گویندگان ایرانی خوانده شده بود؛ «حصار گل‌ها» در دو بخش «عشق و مرگ» و «گل و خار»؛ همچنین «مسیر سعدی» که حدود ۵۰ داستان از «سعدی» در این کتاب استفاده شده است؛ «بوستان غرق در گل» که شامل هفت فصل است؛ «گلزار سعدی» که بعداً در کتاب اصلی او «در گلستان سعدی» ادغام شد، که اثری از این نویسنده است؛ همچنین «بوستان سعدی» که نسخه کامل‌تری از کتاب «بوستان غرق در گل»؛ «قصه‌های لافونتنین من» که در سال ۱۹۵۹ منتشر شد و شامل داستان‌هایی از سعدی و برخی از قصه‌گویان اروپایی است.

آنچه در آثار سعدی، «گی‌یو دوسه» را تحت تأثیر قرار داد، ارزش اخلاقی داستان‌های او و همچنین لطافت احساسات، ظرافت و ظرافت طبع او بود. این شاعر، سعدی را شاعر عشق و ایران را سرزمین گل و زیبایی می‌دانست. در میان شاعرانی که اصالت فرانسوی نداشتند، باید از «ژان کبس» بلژیکی نام برد. او توانست تا حد زیادی با آثار سعدی ارتباط برقرار کند و آنها را درک کند. او سعی کرد گلستانی به سبک سعدی و با همان محتوا بسراید که هرگز کم نشود و به قول سعدی: «گردش زمان عیش ریبش را به طیش خریف مبدل نکند.» «آراگون» در میان شاعران فرانسوی متأثر از آثار سعدی جایگاه ویژه‌ای دارد. او کتابی به نام «الزا» دارد و در سراسر این اثر، عطر خوش ایران و عطر اندیشه‌های سعدی مشهود است. در قرون وسطی، دو مسافر به نام‌های «مارکوپولو» و «سر جان ماندویل» پس از بازگشت به وطن خود، اطلاعاتی در مورد ایران ارائه دادند. اصولاً گزارش‌های ایران‌گردان بیش‌تر متوجه مضامین تاریخی، آن هم نه به شیوه‌ای صحیح بوده است. «سر آنتونی جنکینسون» در سال ۱۵۶۱ میلادی به نمایندگی از یک شرکت روسی به ایران آمد. اطلاعاتی که او در سفرنامه خود درباره ایران ارائه داد، توجه شاعران بزرگی مانند «شکسپیر»

و «میلتون» را به خود جلب کرد، اما هنوز اطلاعاتی نبود که بتواند اعماق روح شاعران و نویسندگان انگلیسی را بیدار کند. در قرن هفدهم، برادران «شرلی» از ایران بازدید کردند و گزارش آنها توجه بسیاری از شاعران و نویسندگان انگلیسی، از جمله «توماس هربرت» را به خود جلب کرد. اولین «دستور زبان فارسی» در هلند و در شهر لیدن تدوین شد. کتاب فوق در نیمه اول قرن هفدهم منتشر شد. «دیدرو» و «ولتر» تحت تأثیر سعدی بودند. «سر جان شاردن» در سال ۱۶۸۷ سفرنامه خود را شامل ترجمه‌هایی از «بوستان» به انگلیسی و فرانسوی منتشر کرد. حتی «ژوزف آدیسون» تحت تأثیر ترجمه مذکور، کتابی با عنوان «داستان کوتاه فارسی» نوشت که توجه او به «سعدی» در این کتاب، ارادت او را به این شاعر ایرانی روشن می‌کند.

در سال ۱۷۷۱م، «سر ویلیام جونز»، که برای گسترش زبان فارسی بسیار کوشید و خود نیز به این زبان عشق می‌ورزید، کتابی به نام «دستور زبان فارسی» نوشت که بسیار مورد استفاده و بهره‌برداری قرار گرفت؛ تا جایی که دوستداران زبان فارسی از این کتاب به عنوان منبعی معتبر استفاده می‌کردند. در این کتاب، اشعار از «سعدی» نیز ترجمه شده بود. در پایان قرن هجدهم، در سال ۱۷۹۱، «فرانسیس گلدوین» برخی از ضرب‌المثل‌های سعدی را در قالب کتابی به نام «پندنامه» ترجمه کرد. پس از آن، مردی به نام «هارینگتون» تصمیم به ترجمه آثار فارسی و عربی سعدی گرفت. در جریان این کار، مردی به نام «مولوی محمد رشید» زحمات زیادی را متحمل شد. «ساموئل روسو» مجموعه‌ای فراهم کرد که ظاهراً مکمل دستور زبان «ویلیام جونز» را کامل می‌کرد، اما در این مجموعه، ترجمه‌هایی از اشعار شاعران ایرانی از جمله سعدی را برگزیده بود، هرچند همه ترجمه‌ها از خودش نبود و احتمالاً آنها را به اصطلاح انتخاب کرده بود. «جیمز دمولین» «گلستان» سعدی را کتابی می‌دانست که می‌توانست در برقراری عدالت در نظام حکومت مفید باشد. «رولاندسون» همچنین در سال ۱۸۲۸، در اوایل قرن نوزدهم، تحلیلی از سخنرانی‌های موجود در گلستان منتشر کرد.<sup>۱۵</sup>

گلستان سعدی، اثری فراموش‌نشده‌ای است که با چیدمانی هنری از زیبایی، اخلاق و بلاغت آراسته شده است. بوستان در میان ۱۰۰ کتاب تمام دوران قرار گرفته است. سعدی عنوان استاد سخن را دریافت کرده است. داستان «کیفیت لباس» او در همه جای ادبیات بنگال شناخته شده است. به جای احترام به او، به لباس‌هایش احترام گذاشته می‌شد. بنابراین او غذا را در جیب لباس‌هایش نگه می‌داشت. پیام اصلی این داستان این است که باید به مردم کرامت انسانی داده شود. او همه مردم جهان را به عنوان یک بدن می‌دانست. او فرزندان آدم را به عنوان یک بدن ذکر کرد. اگر دردی در هر جایی از بدن احساس شود، تمام بدن آن را احساس می‌کند. به همین ترتیب، اگر هر فردی در جهان درد داشته باشد، همه مردم باید آن درد را احساس کنند. شیخ سعدی در سراسر آثار ادبی خود ستایش بشریت را سروده است. در مقر سازمان ملل متحد در نیویورک فرشی وجود دارد. فرش روی دیوار ورودی سازمان ملل متحد هدیه‌ای از ایران است. در این فرش، شعری از شاعر بزرگ شیخ سعدی وجود دارد:

بنی آدم اعضای یکدیگرند	که در آفرینش ز یک گوهرند
چو عضوی به درد آورد روزگار	دگر عضوها را نماند قرار
تو کز محنت دیگران بی غمی	نشاید که نامت نهند آدمی <sup>۱۶</sup>

«مردم جهان اعضای یک پیکرند. وقتی عضوی از درد رنج می‌برد، بقیه اعضا نمی‌توانند آرام بمانند. اگر کسی نگران مصیبت‌های دیگران نباشد، نمی‌تواند انسان باشد. در مارس ۲۰۰۹، باراک اوباما، رئیس‌جمهور آمریکا، از طریق یک پیام ویدیویی به مناسبت سال نو به مردم ایران تبریک گفت. در آنجا، باراک اوباما همان شعر شیخ سعدی را نقل کرد.<sup>۱۷</sup>

اخلاق شیخ سعدی با ارزش‌های اخلاقی، ادبیات جهان را الهام بخشیده است. آنها با عبور از مرزهای جغرافیایی، زندگی همه طبقات مردم، از جمله شاعران و نویسندگان مختلف جهان را متمدن، غنی و بهبود می‌بخشند. اخلاق او در ترکیب شگفت‌انگیز حس زندگی، فلسفه، ارزش‌ها و زیبایی‌شناسی، ذهن، ذهنیت و زندگی مردم را با حقیقت، زیبایی و رفاه پر می‌کند. الهام بیرونی و درونی اخلاق او در زندگی بشر بسیار گسترده است. او از طریق آثارش در گردها زمان به یاد ماندنی باقی می‌ماند.<sup>۱۸</sup> شاعران و نویسندگان مختلف جهان با الهام از اخلاق او، گنجینه ادبی خود را غنی کرده‌اند. اخلاق سعدی برای شاعران و نویسندگان جهان که سعی کرده‌اند زندگی و ادبیات خود را بر اساس اخلاق، منش و آرمان بنا کنند، بسیار مهم است. در بنگلادش، شاعران و نویسندگان متعددی از جمله رابیندرانات، قاضی نذرااسلام، فرخ احمد و غیره ادبیاتی را بر اساس اخلاق سعدی نوشته‌اند. «کریشنا چاندرا مجومدار» عمیقاً با زبان فارسی آشنا بود و سعدی را در اشعار اخلاقی‌اش فردی شایسته پیروی می‌دانست. «ساتندرانات دوتا» شعری به زبان بنگالی سروده و آن را بر اساس اخلاق سعدی «اوتام و ادهم» یعنی «خیر و بد» نامیده است. در این شعر، او می‌خواهد بیان کند که اگر سگی گاز بگیرد، سگ را گاز کردن خوب نیست.<sup>۱۹</sup>

وقتی سعدی بر نوشتن اخلاق تمرکز کرد، تنها بیست و یک سال داشت. از آن زمان، در طول تقریباً صد سال، حدود ۲۴ کتاب به نظم و نثر نوشته است. این کتاب‌های سعدی به موضوعاتی مانند عدالت، انصاف، سخاوت، اخلاق، حقوق بشر و غیره می‌پردازند.<sup>۲۰</sup> در میان آنها، گلستان و بوستان مشهورترین هستند. او بوستان را در سال ۱۲۵۷ و گلستان را در سال ۱۲۵۸ نوشت. این دو کتاب، اخلاق جهانی او هستند. بسیاری معتقدند که مطالعه ادبیات فارسی بدون این دو کتاب، بوستان گنجینه‌ای عظیم از اخلاق است. در گلستان، مسائل اخلاقی به شیوه‌ای دلچسب از طریق داستان‌ها ارائه می‌شوند. گاهی اوقات شعر به روایت اضافه می‌شود تا آن را تأثیرگذارتر کند. کلام با آوردن نقل قول‌هایی از قرآن و حدیث، زیبا و قوی می‌شود. این دو کتاب با هم به عنوان «سعدی‌نامه» شناخته می‌شوند. وقایع شرح داده شده در آن، بیان تجربیات شخصی سعدی است. گلستان مشهورترین اثر منثور سعدی و بوستان مشهورترین اثر منظوم اوست. او از طریق این اخلاق، توصیه‌هایی در مورد شخصیت‌سازی و تربیت شاعران ارائه داد. گلستان زیباترین اثر ادبی منثور است. این اثر، سهمی فراموش‌نشده در کل دنیای اخلاق دارد. هر شعر، جمله و نوشته در این کتاب به نثر نوشته شده است. این کتاب شامل یک یا چند شعر فارسی است. گاهی اوقات تمثیل‌های عربی نیز در آن وجود دارد. گلستان هشت فصل دارد؛ (۱) در سیرت پادشاهان، (۲) در اخلاق درویشان، (۳) در فضیلت قناعت، (۴) در فوائد خاموشی، (۵) در عشق و جوانی، (۶) در ضعف و پیری، (۷) در تأثیر تربیت، (۸) در آداب صحبت<sup>۲۱</sup>

اخلاق بوستان سعدی ۱۰ فصل دارد: (۱) عدل، (۲) احسان، (۳) عشق، (۴) تواضع، (۵) رضا، (۶) قناعت، (۷) تربیت، (۸) شکر، (۹) توبه، (۱۰) مناجات و پایان کتاب<sup>۲۲</sup>. این کتاب در سال ۶۵۵ هجری قمری به پایان رسید. شاعر این کتاب را قبل از بازگشت به شیراز سروده است. او کتاب را به ابوبکر بن سعد بن جنگیر\* تقدیم کرده است. در سال ۱۲۵۷، سعدی این بوستان را تحت حمایت پادشاه ابوبکر بن سعد بن جنگیر سروده است. کل اخلاق بوستان به عدالت و حقوق بشر می‌پردازد. سعدی در این کتاب، حاکمان را مخاطب قرار می‌دهد. او براساس داستان‌ها و وقایع مختلف، به مردم عادی زیر دست آنها توصیه‌هایی در مورد آنچه باید انجام دهند و آنچه باید از آن اجتناب کنند، ارائه می‌دهد. او همچنین به زیبایی حقوق مردم عادی را در میان این توصیه‌ها توصیف می‌کند. نویسنده‌ای به نام دی هابلت، «پندنامه» سعدی را با کتاب فیتاغورث به نام «آیات طلایی» مقایسه کرده است. «آیات طلایی» زمانی متنی استاندارد برای پسران در کل جهان یونانی بود.<sup>۲۳</sup>

### نتیجه‌گیری

در چارچوب بحث فوق، می‌توان گفت که شیخ سعدی، مردی بزرگ، حکیم و مؤمنی واقعی بود. او همیشه در ترس از خداوند متعال بی‌قرار بود. اخلاق و تربیت اخلاقی او موضوع اصلی ادبیات اوست. اخلاق او تأثیر زیادی بر ادبیات جهان داشته است. شاعران، نویسندگان و محققان کشورهای مختلف جهان با الهام از اخلاق او، به نوشتن ادبیات می‌پردازند. شیخ سعدی به مردم از هر قشری تربیت اخلاقی آموخت. حرص و طمع، ثروت و آسایش هرگز نمی‌توانست او را تحت تأثیر قرار دهد. او به کم قانع بود. اخلاق سعدی، ادب نیکو است. ادب نیکو ابزار اصلی تغییر جامعه است. امید است که جامعه از اخلاق او بهره‌مند شود، شخصیت اصلاح شود و نور تربیت اخلاقی در همه جا گسترش یابد.

### الهوامش

- <sup>۱</sup> ادوارد براون، آربری، آر رونانت و مُجد برکت الله آن را به ترتیب ۱۱۸۲، ۱۱۹۱ و ۱۱۹۳، ۱۱۷۵ میلادی ذکر کرده اند.
- <sup>۲</sup> مُجد برکت الله، استعدادهای ایرانی، داکا: آکادمی بنگلا، ۱۹۶۴، ص. ۱۱۳.
- <sup>۳</sup> به گفته ادوارد براون، ۱۲۹۱ م، E.G. Browne, A Literary History of Persia, Combridge, England, 1977, Vol.II, P. 525-58
- <sup>۴</sup> دایره‌المعارف اسلامی، چاپ دوم، داکا: بنیاد اسلامی بنگلادش، چاپ سوم، ۱۹۹۵، ص. ۳۶۸.
- <sup>۵</sup> ادوارد براون، آربری، آر. رونانت و مُجد برکت‌الله به ترتیب به سال‌های ۱۱۸۲، ۱۱۹۱ و ۱۱۹۳، ۱۱۷۵ میلادی اشاره کرده‌اند.
- <sup>۶</sup> دایره‌المعارف اسلامی، چاپ دوم، داکا: بنیاد اسلامی بنگلادش، چاپ سوم، ۱۹۹۵، ص ۳۶۹.
- <sup>۷</sup> ابوالقاسم حیدر، علامه شیخ سعدی (ره) مرد بزرگ جهان معنوی/abulqasim-haider.com/allama-sheikh-saadi/
- <sup>۸</sup> دایره‌المعارف اسلامی، جلد دوم، داکا: بنیاد اسلامی بنگلادش، چاپ سوم، ۱۹۹۵، ص ۳۶۹.
- <sup>۹</sup> دایره‌المعارف اسلامی، جلد دوم، داکا: بنیاد اسلامی بنگلادش، چاپ سوم، ۱۹۹۵، ص ۳۶۹.
- <sup>۱۰</sup> سیروس سمیسا، سبک شناسی شعر فارسی، ص ۲۱۶
- <sup>۱۱</sup> احمد تمیم‌داری، تاریخ ادبیات فارسی، (مترجم: طارق ضیاء‌الرحمن سراجی و مُجد عیسی شاهدی)، ۲۰۰۷، ص. ۹۱.
- <sup>۱۲</sup> احمد تمیم‌داری، تاریخ ادبیات فارسی، (مترجم: طارق ضیاء‌ورحمان سراجی و مُجد عیسی شاهدی)، ۱۳۸۶، ص. ۹۲.
- <sup>۱۳</sup> شیخ سعدی، شاعر بزرگ جهان: ژانویه ۲۰۲۱: <https://bangla.thereport24.com/article/229918/index.html>
- <sup>۱۴</sup> <https://vista.ir/m/a/dsne5/>
- <sup>۱۵</sup> منبع: روزنامه تحلیل روز
- <sup>۱۶</sup> گلستان سعدی، باب اول- در سیرت پادشاهان-حکایت-شماره ۱۰
- <sup>۱۷</sup> شیخ سعدی، شاعر بزرگ جهان: ژانویه ۲۰۲۱ م <https://bangla.thereport24.com/article/229918/index.html>
- <sup>۱۸</sup> دکتر مُجد عیسی شاهدی، شیخ سعدی شاعر بشریت، خبرنگار، داکا: سفارت جمهوری اسلامی ایران، سال سی و نهم، شماره دوم، مارس-آوریل ۲۰۱۷، ص. ۳۷.
- <sup>۱۹</sup> دکتر آلوک روی (ویرایش)، ساندره کاویا گوجچا، کلکته Sahitya Sangsad، 1984، ص. ۵۴۷.
- <sup>۲۰</sup> دایره‌المعارف اسلامی، چاپ دوم، داکا: بنیاد اسلامی بنگلادش، چاپ سوم، ۱۹۹۵، ص. ۳۶۹.
- <sup>۲۱</sup> گلستان سعدی
- <sup>۲۲</sup> بوستان سعدی
- <sup>۲۳</sup> مُجد برکت الله، استعدادهای ایرانی، داکا: آکادمی بنگلا، ۱۹۶۴، ص. ۱۴۰.